

Descobrint l'univers animal: nous aprenentatges i valors

Francesca M. Magraner Frau
ASSESSORA TÈCNICA DOCENT

INTRODUCCIÓ

L'ancestral vincle entre humans i animals.

LA relació entre els humans i els animals ha constituït des dels temps més remots una història complexa i fins i tot contraposada; d'una banda, l'home prehistòric ens ha deixat mostres a les pintures dins coves d'escenes de caça amb un missatge clar: la lluita entre depredadors per la subsistència. Però ja a l'antic Egipte coneixem la veneració d'aquesta fascinant cultura vers els animals; n'és un exemple significatiu el culte als moixos als quals enterraven a cementiris.

Les cultures clàssiques evidencien ja semblances amb la concepció dels animals a la societat actual, en especial si consideram el cas de Roma: a més del tradicional ús utilitari o de companyia de les feres, ha passat a la història pels cruents espectacles al circ que tant emocionaven a un públic enfervoritzat.

El descobriment de nous móns a partir de les èpoques de les grans conquestes (segle XVI) suposarà la incorporació progressiva als països europeus d'espècies animals fins aquell moment inimaginables; d'això ens han deixat nombrosos testimonis els historiadors d'Índies. Així comença la història natural que segles després, amb la consolidació dels colonialismes arribaria al seu moment àlgid durant la Revolució Industrial.

El tractament cap els animals ha variat segons els períodes històrics i

especial força ha tengut sempre la religió; cal esmentar que els creïdors monoteistes prominents a la cultura occidental (cristianisme, judaisme i musulmans.....) no han mostrat mai excessiva simpatia cap els animals, als quals consideren com a éssers inferiors al servei de l'home racional.

Valguin aquestes inicials pinzellades històriques per esbrinar que el coneixement del món animal, en especial el que fa a les espècies allunyades del nostre hàbitat natural, s'ha canalitzat fins fa relativament poc temps, a través dels viatges d'exploradors, que ens han deixat testimonis mitjançant llibres d'història natural (dibuixos i descripció), dels comerciants que han transportat la fauna considerada com a més exòtica i l'ha exposada davant l'encuriositat pública civilitzat (els primers zos daten de finals del segle XVIII a Viena, París i Londres)

Donam un bot en el temps: els

anys setanta del segle XX suposen un abans i un després en la consideració del món animal i en la revisió dels mètodes per conèixer-lo i de valorar-lo; una paraula, avui en dia tan instal·lada en el nostre vocabulari, es comença a sentir: ha nascut l'ecologia.

Després vendran els estudis de biofilia, el naixement d'associacions que qüestionen el tractament que en feim de la natura (Greenpeace és probablement el més clar estàndard d'aquest moviment); també es parla de protecció animal i especisme (les recents investigacions científiques sobre els codis genètics i les semblances entre humans i espècies com els primats no deixen cap dubte i la hipòtesi de Darwin és ja innegable). Finalment, la transició cap el segle XXI ens ofereix una alternativa per equilibrar els interessos humans i preservar la riquesa natural alhora que evitar l'extinció de nombroses espècies animals: corren temps de sostenibilitat.

1.2. La fascinació dels nins cap els animals.

No hi ha dubte que els infants demostren una inclinació natural cap els animals; anàlisis realitzades des de la pedagogia i psicologia mostren l'estret vincle que s'hi estableix. Entre d'altres aspectes, cal destacar: 1. Els efectes de seguretat que troben els nins en els animals (estudis confirmen que quan es senten intranquils, entre un 42-79 %, acudeix a la seva mascota) 2. Els animals constitueixen categories significatives del desenvolupament primerenc de la percepció, la cognició i el llenguatge (les primeres lectures estan plenes d'històries on n'és protagonista un animal) i 3. La intel·ligència emocional dels infants es veu afavorida pel llenguatge no verbal que mostren les feres (així aprenen que s'ha d'anar més enllà del racioni i que la comunicació estrictament lingüística és incapaç per aprehendre la totalitat del coneixement)

Degut a aquesta decisiva influència del animals en tants variats aspectes en la vida dels nins, seria aconsellable que educadors i pares i mares tinguessin cura de la forma com els infants descobreixen l'univers animal. La cèlebre frase que la societat

del segle XXI demana una educació acord als nous temps, és també aplicable en aquest aspecte.

2. UN HORABAIXA AL ZOO? VIU LA MÀGIA DEL CIRC?: MÈTODES A REVISAR.

L'any 1978 es va donar a conèixer la Declaració Universal dels Drets dels Animals, aprovada per UNESCO i ONU. D'especial valor pel tema que ens ocupa n'és l'article 4: "Tot animal que pertany a una espècie salvatge té dret a viure lliurement en el seu propi ambient natural, terrestre, aeri o aquàtic, i a

reproduir-se. Qualsevol privació de llibertat, fins i tot la que tenguí fins educatius, és contrària a aquest dret".

Malauradament, aquesta Declaració és gairebé tres dècades després, més un recull de desitjos que una realitat; pretén oferir unes premisses bàsiques per desenvolupar una protecció animal mínima i evitar els abusos que l'home en fa massa sovint basant-se en criteris científics i de la seva prominència al món.

Dins l'àmbit educatiu també resulta decebedor que una nombrosa

part dels educadors encara recorrin a les visites als zos, sense en moltes ocasions, assabentar-se prèviament de les condicions en què viuen les feres. En el cas del progenitors resulta significatiu l'inevitable visita als circs perquè els fills gaudeixin de les exhibicions de les bèsties sota la disciplina de la punxant corretja, cridant ordres sense aturar.

2.1. Els zos.

Fa uns mesos es va emetre un exemplar anunci per televisió d'una coneguda marca de cotxes; el lema era "No tots vàrem néixer per viure a la ciutat". S'hi observen imatges d'animals en captivitat en zoològics.

La majoria de zoològics exposen com a declaració d'intencions que pretenen educar els visitants sobre els animals i promoure la conservació de la fauna silvestre, però per aconseguir aquesta lloable tasca, han de fer molt més que exposar-los. D'altra banda, el coneixement dels seus comportaments és molt difícil si se'ls aparta del seu context natural. Una gran part dels visitants se'n va del zoo sense aprendre gaire i és incapaç d'identificar tan sols l'espècie de fauna més comuna.

Estudis informen que la mitjana de temps en veure un animal és de 30 segons davant cada mostra. A més a més, els darrers temps, molts de zos alimenten aquest desig sols d'entreteniment, augmentant el nombre d'espècies, víctimes de

la cultura de l'oci on tot val per captar clients.

Això no obstant, és clar que hi ha tot tipus de zoos: uns estan ben administrats i d'altres, són cruels. N'hi ha que tan sols fixen cartells amb els noms dels animals, que són sols estafes lucratives, col·leccions d'animals salvatges i espectacles ambulants sense regulació.

La pregunta que com educadors ens hem de plantejar és contundent: com avaluar la relativa humanitat dels zoos i la seva contribució a l'educació i conservació?

A continuació s'indiquen una sèrie de variables que poden ser útils per a pares i mares i professorat:

1. Fer preguntes als responsables o monitors: d'on prové aquest animal? Quin tipus de menjar li donau? Quins trets de la seva espècie són bàsics al seu entorn natural? 2. Observar i analitzar el comportament dels animals i les gàbies on viuen. És lamentable que alguns zoos reproduïxin escenes de jungla pintades a les parets de les gàbies sense res més. La qualitat de l'espai és tan important com la quantitat. Per exemple: els micos haurien de tenir bons aparells per enfilarse i balancejar-se.

Existeix un significatiu informe amb el títol "Presons d'animals. Viatge-denúncia als zoos espanyols" realitzat l'any 2000 per experts biòlegs i publicat al periòdic El Mundo.

Una fotografia serveix d'encapçalament de la investigació: mostra un cartell on es llegeix "Alerta amb tots els micos. Són perillosos i poden mossegar". Fent cas omís a l'avís, la gent dona cops a les reixes de les gàbies per atreure l'atenció dels primats i captar les fotos més expressives dels animals.

La cria en captivitat d'espècies en perill d'extinció suposa una fita pel món de la conservació; molts pocs

zoos del món poden presumir d'això (el cas de Jersey és potser el més conegut). La majoria utilitza els conceptes de "cria en captivitat" i "conservació" com a reclams comercials i justificacions ètiques. Al respecte, George B. Schaller, el zoòleg de camp més important del món i autor del llibre sobre gorilles que va engrescar la cèlebre Diane Fossey, pensa que aquesta és l'única funció del zoo

2.3. Els circs

Per què afirmam de forma rotunda "NO als circs amb animals"? Perquè treuen els animals del seu hàbitat natural, els obliguen a passar la major part de la seva vida encadenats dins gàbies d'espai reduït i viatjant milers i milers de quilòmetres en condicions penoses als camions; després se'ls obliga a actuar sota l'amenaça constant dels càstigs.

Es tracta d'un medi ambient artificial, sense cap valor educatiu; les proves i espectacles no tenen res a veure amb les accions i comportaments naturals.

Un mínim d'empatia, que no d'humanització com molts critiquen, cap als animals revela una atmosfera de tristor, avorriment i soledat.

Les reaccions de la vida captiva mostren comportament neuròtics: voltes dins la gàbia, mossegades a les reixes i automutilació.

Els mètodes de doma, el terme ensinistrament s'ha de reservar per als animals domèstics, constitueixen recordatoris visuals de la por com a medi per actuar: punxes, morral, cadenes i altres eines intimidatòries.

El cas dels tigres és significatiu: són animals solitaris i lliures i al circ estan engabiats un devora l'altre i sovint actuen en grup. Una recent pel·lícula del director fran-

cès Jean-Jacques Annaud, Dos germans (2004), constitueix una eina educativa excel·lent per donar a conèixer com es priva de la llibertat i hàbitat natural els tigres per introduir-los al món humà, dominat pel mercantilisme i frivolitat. Absolutament recomanable aquest nou tractament animal d'Annaud, després de l'èxit d'una altra extraordinària pel·lícula que ja és un clàssic: L'ós (1989)

Per al públic infantil, el film d'animació en 3D produïda per Dream Works, Madagascar (2004), mostra els pros i contres de viure en captivitat (en condicions dignes per als animals, és clar) o en el medi natural salvatge: el contrast d'actituds entre l'urbanita lleó, gaudint d'una còmoda existència al zoo de Nova York i idolatrat pels visitants, i la zebra, àvida per tornar als seus orígens a la selva i viure en llibertat, ofereixen una adient eina didàctica per apropar-se des de l'ensenyament primerenc a temes de bioètica, un dels camps d'estudi amb més difusió els darrers temps.

En conclusió: què ensenyen els circs als nins? La resposta no pot ser d'altra que és lícit que l'home domini les feres en situacions de simple divertiment; aquesta manca de sensibilitat no és el que volen la majoria dels pares i mares i educadors.

S'ha d'afegir que de cada vegada més, apareixen prohibicions o restriccions respecte a l'ús d'animals als circs com a Suècia, Suïssa, Dinamarca o parts d'Anglaterra, Irlanda o EE.UU.

La sensibilitat humana del segle XXI sembla que va substituint poc a poc la concepció i continguts de l'anomenat el més gran espectacle del món: èxits d'espectacles com el Cirque du Soleil o Zensation, que ha visitat Mallorca en dues

ocasions, en són una clara mostra.

3. ALTERNATIVES “SOSTENIBLES”

Per sort, els mètodes per conèixer el món animal van trobant nous camins i els humans donen mostres de la seva intel·ligència amb la creació d'espais més adequats per a les necessitats de les feres; no es tracta de crear “hotels de luxe” per a les bèsties mentre més de mig món es mor de fam, enfermetats terribles o guerres cruentes, sinó de reproduir el més fidelment possible el seu hàbitat natural a fi de preservar l'equilibri de l'ecosistema universal. Sens dubte, tots en sortim guanyant.

3.1. Visites a reserves, parcs...

Una de les sortides més populars els darrers temps a Mallorca entre els escolars és la visita a indrets com Marineland, camps d'aprenentatge com Es Burotell o Natura Parc.

El més veterà d'aquests espais, Marineland (1970), és avui per avui un dels més valorats parcs marins a Espanya i és lloable la política de l'empresa per equilibrar entreteniment i investigació biològica.

Tot i que la majoria d'animalistes consideren que els shows dels lleons marins i els dofins són també semblants a les patètiques actuacions d'elefants i tigres als circs convencionals, també s'ha de reconèixer que els mètodes d'ensinistrament per aprendre les acrobàcies aquàtiques estan molt lluny de les domes ferotges tradicionals. És cert que no hi ha aprenentatge sense disciplina i repetició, però el que hagi visitat el recinte haurà observat que la relació entre els cuidadors i els animals a Marineland resulta saludable i pot ajudar a desenvolupar en el públic jove una sensibilitat cap als animals.

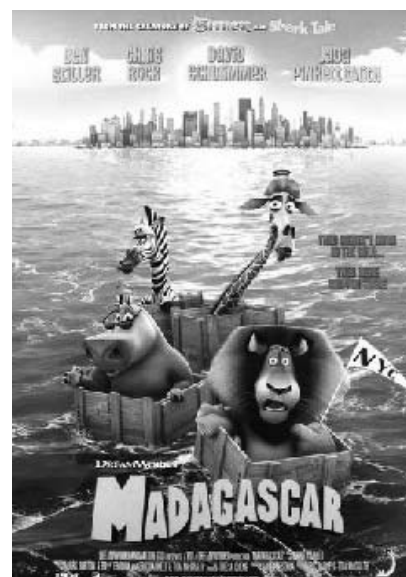
La Conselleria d'Educació i Cultura, per una part, i la Conselleria de

Medi Ambient per una altra, ofereixen tant a escolars com a gent en general interessada en el tema, una ample oferta de sortides amb intenció ecològica. En realitat, els darrers anys estam assistint a un boom de la conscienciació medioambiental i gairebé totes les administracions han desenvolupat programes al respecte. Els camps d'aprenentatge de les Illes Balears tenen per finalitat treballar objectius i continguts del currículum a un lloc específic, a uns espais amb unes instal·lacions i uns recursos adequats; la metodologia es basa en l'aprenentatge significatiu i es solen realitzar reunions prèvies entre el professorat del camp i del centre escolar per garantir l'assoliment de coneixement de l'alumnat en el qual es fomenta la implicació personal i una acció creativa. Els camps d'aprenentatge com l'esmentat més amunt o Son Ferriol, es Palmer, sa Cala, Orient o Formentera, entre d'altres, ajuden a què els nins exercitin la capacitat d'observació, experimentació i interpretació.

En el cas de Natura Parc es mostra la diversitat animal i vegetal de Mallorca i de països llunyans. Les instal·lacions han estat especialment dissenyades per fer sentir als visitants la força de la naturalesa amb un esforç per integrar els animals a un espai adient. Cal destacar la riquesa d'aus que volen amb total llibertat a hàbitats creats per biòlegs especialistes.

3.2. Viatges ecològics.

L'abaratiment de les tarifes de transport aeri o marítim, els nous hàbits socials de passar un cap de setmana a un altre indret espanyol o europeu i, en definitiva, els avantatges d'una societat moderna i del benestar, haurien de tenir una incidència directa en el coneixement del món animal.

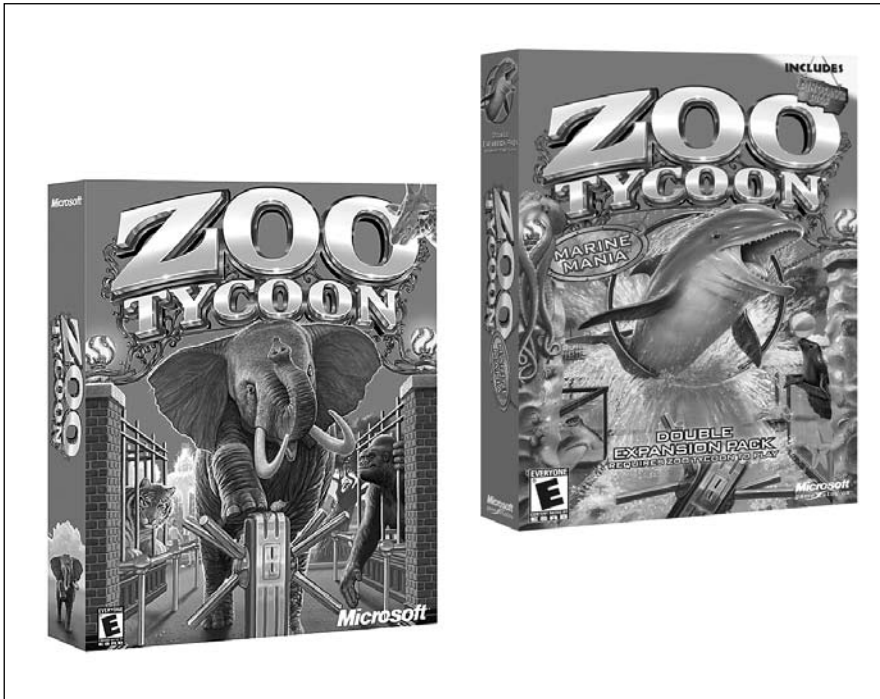
Per què no organitzar una sortida per visitar el zoo de Barcelona, un dels més reconeguts a nivell nacional, amb una política educativa clara? I per què no anar a passar un dies en plena natura a un Parc Nacional com el de Doñana, un espai únic a Europa? Sense oblidar les anades a Museus de Ciències Naturals o exposicions temporals rellevants.

Pel que fa als parcs naturals, els ecologistes manifesten un cert escepticisme ja que consideren que presenten el perill de convertir-los en parcs temàtics degut a la visita constant dels homes i que es tracta d'una natura totalment administrada; la alternativa ideal és la creació de santuaris: ecosistemes reservats per a la vida salvatge sense activitat humana que, de moment, està en fase d'introducció al nostre país.

3.3. Lliçons virtuals.

Els mitjans de comunicació ocupen des de fa unes dècades un lloc cabdal com a eina d'informació i són ja majoria els educadors que els consideren com a metodologia d'aprenentatge i fins i tot objectes d'estudi en si mateixos.

La valoració negativa, en especial

de la televisió, i d'alguns gèneres cinematogràfics, no exclou que gràcies a les noves tècniques audiovisuals, la pantalla màgica s'hagi convertit en una valuosa font de coneixement per saber més i millor del món animal. Amb el llegendari precedent de la sèrie *El hombre y la tierra* de la Fuente, els documentals estan gaudint els darrers anys d'un moment d'esplendor amb la multiplicació de festivals i cues a les taquilles dels cinemes, tal com ha passat recentment amb *El viatge de l'emperador* on es recrea la marxa dels pingüins al seu hàbitat.

L'oferta de canals temàtics a la televisió amb produccions que recuperen antigues pedagogies de la Il·lustració -el terme anglès "edutainment" (fusió de les paraules "education" i "entertainment") s'està imposant en molts de centres educatius-, resulta fonamental perquè els estudiants completin fora de l'horari escolar, la seva formació sobre innumerable assumptes; cal destacar que els programes amb contingut animal solen ser dels més vistos i en són especialment recomanables els canals Natura, Dis-

covery Channel, Animal Planet...

L'accés a internet i la perfecció i interacció que han anat assolint les pàgines web no poden mancar com a font d'apropament a l'univers animal; de nou trobam un equilibri entre divulgació i diversió que es pot trobar als llocs virtuals de zoos i santuaris amb càmeres mitjançant assistim en directe a la vida quotidiana dels animals.

Un apartat especial que gaudeix d'ample acceptació entre els estudiants són els videojocs; de res serveix demonitzar aquesta eina i és que amb racional mesura i esperit crític, aconseguen transportar els usuaris a un món apassionant a mig camí entre la realitat i la fantasia. Molt recomanables són *Zoo Tycoon* on s'inclouen més de 100 animals, un pack amb espècies en perill d'extinció i escenaris molt diversos. Igualment premiat és el videojoc *Whiplash* que ha rebut un guardó de l'exigent associació animalista PETA (People for the ethical treatment of animals) amb un tema conflictiu poc tractat encara al món educatiu com és l'experimentació

animal sense justificació.

No es pot deixar de banda l'ús pedagògic dels robots que reproduïxen amb gran versemblança els animals i als quals són tant aficionats a Japó i a Àsia en general; el conegut parc temàtic de Futuroscope (França) ha inclòs l'actual any 2006 entre la seva oferta un zoo robòtic gegant perquè els visitants compreguin, per exemple, la vista del camaleó, l'oïda de la ratapinyada o descobreixin una girafa de gairebé tres metres d'alçada. Segons paraules del director del parc, es tracta d'un recorregut biomètric intel·ligent on els robots mostren com viuen els animals.

4. CONCLUSIÓ

És innegable que la complexitat que sempre s'ha donat entre els humans i els animals es va incrementant a la societat actual ja de per si mateixa paradoxal, amb contrastos desigualtats vergonyoses, però també és una època d'alternatives, d'altres móns són possibles, de què la utopia és un mitjà per avançar.

L'educació, com no pot ser d'altra forma, constitueix una peça clau per oferir coneixements i valors als futurs ciutadans i ha arribat el moment d'incloure el món animal al currículum escolar i de formar els educadors al respecte.

UNICEF ha donat difusió recentment a l'anomenada Carta de la Terra. És una esplèndida eina per treballar el concepte global del món i que presenta com a valor bàsic el respecte i cura dels éssers vius: "Tracta bé les persones, els animals i les plantes perquè formen part de la natura, necessiten protecció i ens donen mitjans per viure"